

SECTION 3. THEORY AND HISTORY OF POLITICS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-428-3-9>

CONCEPTS OF DEMOCRACY IN THE MODERN WORLD

КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Kunyskyi M. P.

*Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Philosophical and Political Sciences
Cherkasy State University of
Technology*

Куницький М. П.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософських і
політичних наук
Черкаський державний
технологічний університет*

Chornobay O. V.

*Senior Forensic Expert of the Weapons
Research Sector
Cherkasy Research Expert the Forensic
Center of the Ministry of Internal
Affairs of Ukraine
Cherkasy, Ukraine*

Чорнобай О. В.

*старший судовий експерт сектору
досліджень зброї
Черкаський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ
України
м. Черкаси, Україна*

Закономірності еволюції демократії мають важливу роль для сучасного суспільства і політичного устрою. Розуміння того, як демократія розвивалася впродовж історії, допомагає нам більше цінувати і розуміти принципи та цінності, на яких базується сучасна демократія. Ми можемо навчитися наслідувати успішні аспекти минулих демократичних режимів та уникати помилок. Зрозуміння еволюції демократії допомагає адаптувати демократичні інституції і процеси до сучасних потреб та загроз.

Становлення ідеї демократії найтіснішим чином було пов'язано з формуванням ідеї прав людини, яка розвивалася за умов боротьби з феодалними, а потім вже й капіталістичними порядками. Своє оформлення ця ідея одержала у XVII–XVIII ст. у працях видатних мислителів лібералізму та Просвітництва. Вони обґрунтували розуміння прав людини на життя, свободу та власність, на опір гнобленню (а також деяких інших) як природних, невід'ємних (невідчужуваних)

фундаментальних прав та як основи норм взаємовідносин між громадянами та владою.

Закономірно, що класична теорія демократії доповнюється обґрунтуванням системи представництва народу, за якої влада реально здійснюється тими, кому громадянами це довірено – тобто делеговано. На цій основі сформувалася концепція представницької демократії – такої форми народовладдя, за якої громадяни беруть участь у прийнятті рішень опосередковано, обираючи до органів влади своїх представників, покликаних висловлювати їхні інтереси та враховувати політичні уподобання.

Результатом поширення та прийняття ідеології представницької демократії, як єдино розумної, стало вироблення критеріїв вільних виборів.

Велике значення в розвитку ідей демократії має ідеологія лібералізму, яка формувалася за умов боротьби нового класу власників з абсолютистськими порядками. Під ліберальною демократією розуміється така модель народовладдя, в якій особистість виділяється з суспільства та держави, а основна увага звернена на створення інституційних та інших гарантій для індивідуальної свободи, що запобігають будь-якому придушенню особистості владою [3].

Деякі недоліки ліберальної теорії компенсує плебісцитарна теорія демократії. Плебісцитарна демократія – це форма народовладдя, за якої можливості політичного впливу громадян обмежені порівняно з прямою демократією, проте ширші порівняно з типовою представницькою. Їм надається право за допомогою голосування схвалити чи відкинути той чи інший проект закону чи іншого рішення, який зазвичай готується урядом, партією чи ініціативною групою.

Певним різновидом плебісцитарної теорії демократії є плебісцитарна мандатна теорія партійної демократії. Ця теорія намагається зробити свій внесок у вирішення одного з кардинальних питань сучасної демократії – питання про масштаби політичної участі, форми впливу громадян на владу.

Країни, які перебувають сьогодні у перехідному демократичному стані, орієнтуються на концепції та досвід сучасної демократії Заходу. Сучасна західна демократія виросла з ліберальної політичної системи і звідси успадковує її основні принципи: конституціоналізм, поділ влади та інше, а також такі цінності, як індивідуальна свобода, права людини тощо. Назви цієї моделі різні, але найчастіше її називають плюралістичною, оскільки вона базується на визнанні різноманітності форм та видів суспільних інтересів (економічних, соціальних,

культурних, релігійних, групових, територіальних та ін.), а також організаційних форм їх вираження (політичних партій, асоціацій та об'єднань, громадських рухів).

Плюралістична демократія – це така модель демократії, яка виходить із того, що не особистість, не народ, а група є головною рушійною силою політики у сучасному демократичному суспільстві. Передбачається, що призначення демократії – стимулювати плюралізм, різноманіття у суспільстві, надаючи можливість громадянам об'єднуватися, відкрито висловлювати свої інтереси, досягаючи шляхом компромісів їхнього балансу та висловлюючи його у політичних рішеннях. Плюралістична демократія займає якби проміжне становище між індивідуалістичною (ліберальною) та колективістською моделлю народовладдя.

Модель плюралістичної демократії, акцентуючи увагу переважно на складному груповому складі народу як суб'єкта влади, не може відобразити всі аспекти сучасних демократій. Її доповнює низка інших концепцій. Так, теоріями, які концентрують увагу на самому процесі здійснення влади, є репрезентативна (представницька) та партиципаторна (політичної участі) концепції демократії.

Концепція репрезентативної демократії виходить із необхідності компетентного та відповідального перед народом представницького правління.

Концепція партиципаторної демократії (від «participate» – брати участь), визнає необхідність участі широких верств населення не тільки у виборах своїх представників і навіть не тільки у прийнятті рішень на референдумах, зборах тощо, а й безпосередньо у політичному демократичному процесі – підготовці, прийнятті та здійсненні рішень, а також контролі за їх виконанням.

До інших передумов демократизації відносять і наявність певних культурних умов, насамперед щодо поширення цінностей, орієнтованих на особистість та індивідуальність, а також на раціональне та деміфологізоване світосприйняття.

Демократизація кінця ХХ століття дала, як відомо, підставу Ф. Фукуяме говорити про кінець історії в тому сенсі, що в історичному плані людство вже зробило свій вибір на користь загальної моделі демократії. І хоча його стаття неодноразово піддавалася критиці, проте саме теза про процес демократизації як загальної тенденції оспоровалася найменше. Більшою мірою спірним було розуміння розвитку як уніфікації за західним варіантом [2].

Слід підкреслити, що демократизація перестала бути якимось однозначним і лінійним поступальним процесом, тим паче простим за структурою. З особливою виразністю це виявилось внаслідок останньої «хвилі» демократизації, коли, на думку вчених, почали утворюватися «неліберальні» демократії, «гібридні» режими, «імітаційні» демократії, «віртуальні» демократії. Тобто утворилося багато образів перехідної демократії.

У новому столітті та тисячолітті особливий інтерес для дослідження становить такий конструкт як «електронна демократія». За ним стоїть багато реальних суттєвих змін. Аналізуючи еволюцію цього феномена, відзначають кілька ключових аспектів. Усі вони пов'язані з розширенням можливостей політичної участі завдяки розповсюдженню електронних засобів.

Інший, дуже близький до розглянутого, підхід, який отримав назву «постдемократія», обґрунтував професор соціології Уорікського університету (Великобританія) К. Крауч [1], який стверджує, що загальною тенденцією є загальна приватизація влади, використання держави на користь корпорацій і, як наслідок, завершення епохи представницької демократії. «Постдемократію» він визначив як систему, в якій політики все більше замикаються у своєму власному світі, підтримуючи зв'язок із суспільством за допомогою маніюлятивних технік, що базуються на рекламі та маркетингових дослідженнях. Це теж демократія, але демократія для корпорацій, що перетворюються на справжніх правителів, демократія для меншості.

Таким чином, сучасна демократія та передове управління припускають наявність: високого рівня економічного розвитку; плюралістичних традицій політичної участі та управління; згода суспільства щодо таких базових цінностей, як права людини, права політичної меншини, право власності та ін.; орієнтація значної частини населення на активну політичну участь (починаючи з такої форми, як вибори); широке та ефективне використання політико-комунікативних технологій на користь розвитку демократичних інститутів.

Література:

1. Crouch C. Post-democracy. Cambridge: Polity Press. 2004. 144 p.
2. Rustow, D. A. Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. *Comparative Politics*. 1970. Vol. 2, no. 3. Pp. 337–363.
3. Rousseau, J-J. A treatise on the social compact: or the principles of politic law. London : printed for T. Becket and P. A. de Hondt, 1764.
4. Teoria și Istoria politiciii.